

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

поєднує у собі в різній пропорції емоційний, когнітивний і поведінковий компоненти.

3. На успішність процесу розуміння дітей впливають особистісні позиції батьків.

4. Моделлю розуміючого ставлення можна вважати таку батьківську позицію, яка поєднує в собі адекватність, динамічність і прогностичність.

5. Критерієм розуміння може виступати успішність спілкування батьків і дітей та ефективність їхньої спільної діяльності.

1. Баскина Ю.В. *Методика диагностики родительского отношения (методика включенного конфликта)*. – Автореф канд... психол. н. – М., 1992. – 24 с.

2. Бех І.Д. *Особистісно зорієнтоване виховання*. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.

3. Дружинин В.Н. *Психология семьи: 3-е изд.* – СПб.: Питер, 2005. – 176 с.

4. Ковалев Г.А. *Три парадигмы в психологии – три стратегии психологического воздействия*. // *Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологического консультирования: Сб. научн. тр. / Под ред. А.А. Бодалева*. – М.: Изд-во АПН СССР, 1987. – С. 4 – 16.

5. Кондаков И.М., Сухарев А.В. *Методологические основы зарубежных теорий профессионального развития* // *Вопр. психологии*. 1989, №5, С. 158 – 164.

6. Мацумото Д. *Психология и культура*. – СПб.: пройм – ЕВРОЗНАК, 2002. – 416 с.

7. *Психологический словарь /Под общ. Ред. А.В. Петровського, М.Г. Ярошевського*. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

8. Стиваковская А.С. *Как быть родителями*. – М.: Педагогика, 1986. – 160 с.

Людмила Притуляк, викладач кафедри педагогіки, психології

та методики дошкільної освіти

Харківського гуманітарно-педагогічного інституту

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

У даній статті розглянуті ціннісні орієнтації та цінності сучасної особистості села та міста.

Постановка проблеми. Ціннісні орієнтації розглядаються як елемент структури особистості. Гуманістичний напрямок ціннісних орієнтацій сучасної молоді може бути сформований за рахунок її духовного розвитку. Виховання духовності повинно мати опору на національні традиції народу та сім'ї.

Для формування особистості “Українського духу” необхідно створити систему національної освіти, яка базується на кращих досягненнях української культури.

Перед працівниками сфери освіти стоїть проблема формування людини – Українського духу, справжнього представника національної еліти, носія національної ідеї. Для формування такої особистості необхідно створити систему національної освіти, яка базується на кращих досягненнях української культури. Гуманістичний підхід в освіті орієнтований на формування моральних цінностей сучасної особистості.

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній психології проблема цінностей

орієнтацій особистості розглядалася такими авторами, як А.Г. Здравомислов, І.В. Дубровіна, А.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн, М.Г. Ярошевський.

Розглянемо деякі підходи до понять: цінності та ціннісні орієнтації.

А.В. Петровський і М.Г. Ярошевський визначають цінність як поняття, за допомогою якого визначається соціально-історичне значення для суспільства та особистісний смисл для індивідів певних явищ дійсності [6].

Ціннісні орієнтації розуміються у більш вузькому смислі, ніж цінності, їх можна визначити як найважливіші елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда, всією сукупністю його переживань. Розрізняють ціннісні орієнтації та орієнтації на цінності, визначаючи останні, як певне ставлення особистості до зовнішніх установлень, норм та звичаїв, а ціннісні орієнтації – внутрішній компонент свідомості та самосвідомості особистості [3].

Ціннісні орієнтації – це цілісне структурно-

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

складне особистісне утворення, що характеризується певними закономірностями взаємодії всіх його психологічних компонентів, при цьому кожен з них може мати самостійне значення у процесі формування ціннісних орієнтацій [10]. У системі ціннісних орієнтацій, як важливіших компонентів структури особистості, що активно впливають на її становлення, особливе місце займають ті цінності, які визначають головні моменти формування активної громадської позиції особистості, що розвивається [9].

Сукупність установлених ціннісних орієнтацій утворює свого роду вісь свідомості, яка забезпечує стійкість особистості, прийнятність певного типу поведінки та діяльності, виражену в спрямованості потреб та інтересів. У силу цього ціннісні орієнтації виступають важливим фактором, що зумовлює мотивацію дій та вчинків особистості [3].

Психологічні складові гуманності на думку філософів різних епох є “три кити” людської духовності. Це “краса”, “добро”, “істина”. Зростаючий рівень глобалізації та ріст національного патріотизму спричинили розвиток особистості в напрямку від культурної залежності до незалежності, росту національної свідомості та встановлення зв'язків з багатьма культурами.

Не секрет, що терміни “духовність”, “гуманізм”, “гуманність”, як правило, дещо абстрактні, недостатньо зрозумілі для більшості людей, “добро”, котре з сивої давнини розуміли як людинолюбство, повагу до людської гідності, добродійність, тобто ті поняття, які нині об'єднані в одне – “гуманність”.

Виходитимемо з того, що кінцевою метою формування гуманістичної складової духовності є становлення людини-гуманіста, тобто носія таких особистісних рис, як: емпатійність, толерантність, терпимість, добродійність, великодушність тощо. Гуманістична складова духовності – це сукупність психічних та особистісних характеристик, які виявляються у ставленні людини до будь-яких форм життя, як найвищої цінності, а також у діях та вчинках, спрямованих на його збереження та підтримку. Інакше кажучи: це психологічна система, що має складну структуру [2].

Виклад основного матеріалу. Сучасні українці живуть у біполярному ціннісному вимірі, один полюс якого пов'язаний з ринковою і демократичною модернізацією суспільства, а інший, навпаки, – із захистом від радикальних змін, усунуванням дій і небезпек, які можуть порушувати традиційний порядок.

Ціннісні орієнтації, їх біполярність, мають

великий вплив на формування способу життя молоді, що сьогодні визначається двома тенденціями: з одного боку, це вплив сакраментальної культури, національних традицій життя, з іншого – інтеграція населення в загальні процеси розвитку суспільства, які на рівні особистості пов'язані, в першу чергу, з полегшенням умов праці, орієнтацією на поширення споживання та збільшення кількості вільного часу.

Для розуміння життєвих стратегій сучасної молоді цікавий матеріал, дають уявлення молоді про те, що найбільшою мірою визначає долю людини – зовнішні обставини чи сама людина. У психології це явище дістало назву “локус контролю” – зовнішній або внутрішній. Люди із зовнішнім локусом контролю схильні більше покладатися на обставини, перекладати відповідальність на інших. Люди із внутрішнім локусом контролю займають більш активну, відповідальну позицію, вважають себе, а не зовнішні обставини відповідальними за своє життя.

Вирішальний вплив на формування способу життя молоді мають ціннісні орієнтації. Розглянемо ціннісні орієнтації сільської та міської молоді.

На сільську молодь більшою мірою, ніж на міську, має вплив традиційна культура, оскільки українські народні традиції та обряди краще зберігаються на селі. За результатами досліджень Державного інституту проблем сім'ї та молоді 2003 – 2005 р., сільська молодь більше, ніж міська, орієнтована на необхідність збереження традицій, розвиток української мови. У сільській місцевості частка віруючих, у тому числі серед молоді, є більш високою, ніж у містах.

Таким чином, можна говорити про достатньо глибокі національні корені сільської молоді. Однак більшість сільської молоді не ідентифікує себе з населеним пунктом (переважна більшість як сільської, так і міської молоді, насамперед, вказує на свою належність до певної родини).

Незважаючи на відмінність способів життя міської та сільської молоді, необхідно відзначити досить стабільну ієрархію фундаментальних цінностей молоді села, а також відсутність суттєвих розбіжностей, порівняно з міською молоддю. За результатами дослідження, проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді у березні 2005 р. “Морально-етичні імперативи та розважально-рекреаційна сфера в сучасному українському суспільстві”, найважливішими аспектами життя для сільської і міської молоді є сім'я, здоров'я та матеріальний

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

добробут. Вони важливі для 97 – 98% опитаних. Для 86 – 93% сільської та міської молоді важливими складовими життя є також друзі, робота, підвищення власного освітнього рівня та освіта дітей

Вільний час є важливим для 86% міської молоді й 79% сільської. Можливість займатися спортом, фізичною культурою, розвиватися фізично, задовольняти свої культурні потреби (відвідувати театр, кінотеатр, вистави тощо), розширення культурного кругозору, залучення до культурних цінностей (через мистецтво, художню творчість, хобі тощо) для сільської молоді на 10 – 11% є менш важливим, ніж для міської. До того ж, політика важлива для 41% міської молоді й 35% сільської молоді. Тобто, важливість фізичного, духовного та політичного розвитку для сільської молоді, якщо порівнювати з міською молоддю, є менш значимими у структурі ціннісних орієнтацій, це, здебільшого, зумовлено способом життя, характерним для українського села.

Головним фактором формування морально-етичної особистості на думку як сільської, так і міської молоді, є сімейне виховання.

Для сільської молоді на другому місці – освіта 46% і матеріальний стан сім'ї 45%, на третьому – соціальне походження 33%. У міської молоді освіта і культурна спадщина країни стоять на другому місці, на третьому – матеріальний стан сім'ї. Для сільської молоді значення культура спадщина країни у формуванні морально-етичних характеристик особистості є останнім із визначальних факторів впливу, причиною цього може бути той факт, що для міської молоді культурна спадщина – це окремі заходи (уроки, концерти, література), для сільської молоді це – традиції та звичаї, які закладаються сімейним вихованням.

Важливою характеристикою способу життя сільської молоді є структура вільного часу. Дозвілля сільської молоді мало пов'язане з культурними закладами.

Протягом останнього часу, згідно з результатами опитування, проведеного Державним інститутом проблем сім'ї та молоді у березні 2005 р., більш як половина сільської молоді 53% відвідала кафе, бари; (29%) – будинки культури, клуби, танцювальні майданчики; 16% – бібліотеку.

Інші розважальні та культурні заклади відвідали одиниці з числа сільської молоді. Досить тривожним є той факт, що 23% сільської молоді – майже кожен четвертий – не відвідували ніяких закладів протягом всього року.

Основною базою проведення дозвілля є власний дім, друзі та родичі, сусіди, природа.

Вільний час сільська молодь проводить, переважно, у колі сім'ї: з дружинами/чоловіками 43%, дітьми 37%, батьками 34% та з друзями 59%. З одного боку, це викликано малорозвинутою мережею інфраструктури дозвілля на селі, з іншого боку – тим, що сім'я займає важливе місце в традиційній селянській культурі. Спільне проживання, багатопокілінні сім'ї приводять до того, що сільська молодь більше часу проводить з батьками, родиною та дітьми (з дітьми проводять свій вільний час майже в 1,5 раза більше сільської молоді, ніж міської).

Про рівень задоволення культурних потреб молоді свідчить, зокрема, бажання надалі займатися тією чи іншою діяльністю. За результатами опитування з'ясувалося, що найбільш бажаними є такі види проведення дозвілля: спілкування з друзями 74%, екскурсії, туризм 73%, відвідування кінотеатрів 66% мешканців міст та 68% сільських мешканців, відвідування спортивних закладів (66%), відвідування клубів, дискотек, вечорів відпочинку 57% сільських мешканців і 61% мешканців міст, робота на комп'ютері 54% городян та 55% мешканців сіл, відвідування театрів 49% міських та 52% сільських мешканців. Цікаво, що кількість респондентів, які висловили бажання частіше займатися названими видами діяльності, серед міської і сільської молоді майже збігається, що свідчить про співвідносність рівня задоволення культурних запитів. Сільська молодь висловлює дещо більше бажання відвідувати культурні заклади (кінотеатри, театри, бібліотеки), спортивні секції – тобто заклади, які справді об'єктивно менш доступні для неї.

Пріоритетними способами проведення дозвілля і для міської, і для сільської молоді є перегляд телепередач (відповідно 92% і 93%), прослуховування музики (87% у місті, 80% у селі), прослуховування радіопередач (81% у місті, 77% у селі), відвідування магазинів промислових товарів та ринків (80% у місті, 77% у селі), читання газет (75% у місті, 79% у селі). Відвідування та прийом гостей також є поширеними видами дозвілля у місті та в селі (відповідно 70% і 75%). Дещо рідше молоді люди у вільний час займаються фізкультурою, здійснюють оздоровчі прогулянки, причому в селі рідше, ніж у місті (36% у селі, 41% у місті), працюють за сумісництвом (24% – 26%) респондентів. Тобто, пасивні форми проведення дозвілля для сучасної молоді виходять на перші місця [5].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що визначальним у розв'язанні дозвіллевих,

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ

культурних запитів для переважної більшості молодих селян є незадовільний стан соціальної сфери сільської місцевості, зокрема низькі темпи оновлення матеріально-технічної бази та слабка оснащеність об'єктів (насамперед соціально-культурних) сучасними технічними заходами, недостатня кваліфікація значної частини працівників закладів культури. Скорочення місць та звуження спектру проведення змістовного дозвілля сільських мешканців, зокрема молоді, призводить до розвитку пасивно-споживацької психології та поступового витіснення традиційних, властивих для сільських мешканців, активних видів проведення дозвілля.

Таким чином, ціннісні орієнтації знаходяться в ідеалах, цілях, інтересах, мотивах, визначають змістовий бік спрямованості особистості та складають основу ставлення до навколишнього світу, до інших людей, до себе самого, основу світосприйняття та ядро мотивації життєвої активності.

1. Анисимов С.Ф. *Ценности реальные и мнимые*. М.: Мысль. – 1970.

2. *Гуманистические проблемы психологической*

теории / Отв. Ред. К.А. Альбуханова – Славская, А.В.Брушлинский. – М., 1995.

3. Иванников В.А. *Формирование побуждения к действию*. // *Вопросы психологии*. №3. 1985.

4. Ильин Е.П. *Мотивация и мотивы*. СПб.: Питер. 2000.

5. Комарова Н.М. *Спосіб життя української молоді в сільській місцевості*. // *Практична психологія та соціальна робота*. – 2006. – №4.

6. Леонтьев А.Н. *Избранные психологические произведения Т1* – М.: Педагогика, 1983.

7. Обуховский К. *Психология влечения человека*. – М.: Прогресс, 1972.

8. *Проблема формирования ценностных ориентаций и социальной активности личности*. Сборник научных трудов. / Под ред. В.С. Мухиной. – М.: 1981.

9. Сайко В.Д. *Психологические особенности развития ценностных ориентаций детей в период перехода в младший школьный возраст и подростковый возраст*. // *Мир психологии*. – 1995. – №3.

10. *Формирование личности в переходный период: от подросткового к юношескому*. / Под ред. И.В. Дубровиной. – М.: Педагогика. 1987.

Надія Турбарова, асистент кафедри слов'янського мовознавства

Південноукраїнського державного педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського
м. Херсон

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Одним з вирішальних завдань освіти є формування мовної особистості, тобто забезпечення інтелектуального, духовного і мовленнєвого розвитку дитини. Першооснови цього закладаються ще у початковій школі. Сучасний етап розвитку освіти в Україні спонукає до пошуку найбільш ефективних засобів, методів і прийомів навчання і виховання молодших школярів.

Постановка проблеми. Серед засобів формування мовної особистості визначне місце належить фразеології, адже фразеологізми не лише є фіксацією багатовічного досвіду етносу, а й засобом навчання і виховання сентенціями, що містяться у них. Фразеологізм запам'ятовується краще, ніж слова, бо “дитина, – на думку І.І. Срезневського, – не часто відчуває потребу у словах але часто у виразах” [4, 3]. Видатний український поет М.Т. Рильський називав фразеологію “духом мови”, тому можна говорити про те, що людина, яка вільно і виправдано використовує фразеологічні одиниці у своєму

мовленні – засвоїла цю мову. Фразеологія давно привертала увагу дослідників, але і досі не існує чіткої системи фразеологічної роботи в початковій школі. Пояснюється це, на наш погляд, по-перше, тим, що становлення фразеології як самостійної науки відбулося не так давно (20 – 30 рр. ХХ ст.); по-друге, специфічністю фразеологізмів як мовлених одиниць, тому вникнення у зміст фразеологічної одиниці залежить від загального розвитку дитини, від сформованості у неї таких мислительних операцій як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння; по-третє, недостатністю психолого-методичних досліджень з проблеми